

کرامت زن در نظام حقوقی اسلام

اسلام قرن ها قبل از اعلامیه حقوق بشر... به احیای بلکه ایجاد حقوق زن آن هم در دل اعراب بادیه نشین پرداخت. اعراب عصر جاهلیت زنان زیبارو را وسیله تلذذ خود قرار می دادند و دختر را می دانستند



اسلام قرن ها قبل از اعلامیه حقوق بشر... به احیای بلکه ایجاد حقوق زن آن هم در دل اعراب بادیه نشین پرداخت. اعراب عصر جاهلیت زنان زیبارو را وسیله تلذذ خود قرار می دادند و دختر را می دانستند و به محض تولد، زنده بگورش می کرد. اسلام، در قدم اول از حق حیات زن بعنوان اولین و شایعترین حق اساسی اش، حمایت نموده و بلافاصله بانزول آیه "وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِمْلَاقٌ تَحْنُ تَرَزُّقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا" 1، و نیز با خطاب تند "وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ: بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ" 2 و همچنین آیه: "وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ" 3؛ از جان این قشــمظلوم دفاع کرد. عرب جاهلی زن پدرباره عقد خود درمی آورد و حتی ازدواج با محارم را جایز می شمرد... اما اسلام عزیز، باین عمل شنیع، به شدت به مبارزه پرداخت و بانزول آیه شریفه "وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا" 4؛ کرامت خدادادی زن را به او برگرداند.

خداوند متعال، زن و مرد (انسان) را برترین مخلوق خویش در عالم و از یک ماده و عنصر فرار داد و به خود: فیتبارک... گفت .. ثُمَّ أَنْشَأْتَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَتَّارِكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ 5 و ذکر و روانا بودن آنرا، یک تفاوت جنسی محض و لازم دوام و بقای نسل و تکامل جامعه فرار داد و ملاک برتری افراد در تقوی و کسب شاخصهای اخلاقی و... معرفی و اعلام فرمود: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ" 6 در قرآن کریم زن و مرد هر دو با خطاب های عام "یا ایها الناس"، "یا ایها الذیـــــن آمنوا" و "یا ایها الانسان" مورد توجه خداوند نوزنان، در کنار مردان، مورد خطاب قرار می گیرند. شهید مطهری پیرامون نقش نزول قرآن در احیاء حقوق زنان چنین می گوید: {قرآن کریم به اتفاق دوست و دشمن، احیاء کننده حقوق زنان است و مخالفان لاقفل به این اندازه اعتراف دارند که قرآن در عصر نزولش، گامهای بلندی به سود زن و حقوق انسانی او برداشت و لی قرآن هرگز به نام احیای زن به عنوان انسان و شریک مرد، در انسانیت و حقوق انسانی، زن بودن زن و مرد بودن مرد راه فراموشی نمی سپرد. به عبارت دیگر قرآن، زن را همانگونه دید که در طبیعت هست. این دو کتاب بزرگ الهی، یکی تکوینی و دیگری تدوینی با یکدیگر منطبقند. 7 علاوه بر این قرآن کریم دیگر ملاک برتری و تقرب بنده راه خدادار سعی و تلاشش در راه رسیدن به خدا و تبعیت از او می دانند و فرماید "وَلَا تَمْتُوا مَا قُتِلَ اللَّهُ بِهِ يَعْزَمُ عَلَى لِرِّجَالٍ تَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ تَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ يَكِلُ شَيْءًا عَظِيمًا" 8 یعنی آرزو توقع بیجا در فضیلت و مزیتی که خدا به آن بعضی را بر بعضی برتری داده نکنید که هر که از مردوزن از آنچه کسب کند، بهره مند و هر چه خواهد از فضل خدادار خواست کنید نه از خلق تابه شما اعطا کند که خدا به همه چیز داناست. بر این اساس، از دیدگاه اسلام، اختلاف و تبعیضی میان زن و مرد، در راه رسیدن به کمال و نیز کسب ملک های برتری وجود ندارد و راه رشد و تعالی از برای همگان بطور یکسان باز است. از این که بگذریم، به یک سری حقوق مشترک و مسلم بین زن و مرد می رسیم که تا قبل از اسلام، به فراموشی و انکار محض، سپرده شد. از فاحش ترین آنها حق ارث بود که به یمن حلول دین مقدس اسلام احیاء شد. چنانکه قرآن کریم، تصریح فرمود "لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ" 9 برای مردان و زنان و نیز برخی نزدیکان، حقی در ماترک والدین وجود دارد. و نیز تاکید فرمود که این حق، بدون هیچ منت و اکراهی به زنان پرداخت شود. "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلْ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذَهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِعَاقِبَةٍ مَبِيتَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا" 10؛ بر شما حلال نیست که زنان را به اکراه و اجبار به میراث گیرید و بر آنان سختگیری و بی توجهی کنید و قسمتی از آنچه که مهرشان کرده اید به جور از ایشان بازدارید مگر آنکه عمل زشت و مخالفی آشکارا از آنها سرزند. با آنها در زندگانی با انصاف و خوش رفتار باشید و چنانکه دلپسند شما نباشند به ایشان اظهار کراهت نکنید. که چه بسا چیزهایی ناپسند شماست اما خداوند در آن خیر یادی مقدر فرموده است. در ماده 940 قانون اساسی نظام اسلامی ما هم در این باره تصریح شده "به مجرد انعقاد پیمان زناشویی، زن دارای حق ارث در اموال شوهر به میزان معین می شود" شهید مطهری (ره) در این باره میگوید: عرب جاهلیت، مخالف ارث بردن زن بود، لهذا وقتی که آیه ارث نازل شد و تصریح کردی اینکه: للرجال نصيب... باعث تعجب اعراب شد. اتفاقا در آن اوقات بود که زن و فرزند حسان بن ثابت که از دنیا رفته بودند و آنها زن صاحب ارثش محروم شده بودند و این آیه نازل شد 11 از دیگر حقوق حقه زن که تا قبل از اسلام مورد بی توجهی و غفلت اقوام و ملل مختلف قرار گرفته بود، حق بیعت و پیمان و امکان حضور زنان، در مشارکت های عمومی در کنار مردان بود که اسلام آنرا احیاء کرد و به روزمان با ایجاد ظرفیت ها و زمینه های برتر در جامعه و پرورش و ایجاد خودباوری در زنان به آن دامنه و وسعت بخشید. در قدم اول، خداوند متعال حق پیمان (حلف الفضول) را بعد از فتح مکه توسط مسلمین در کنار مردان، به زنان بخشید و خطاب به پیامبر اکرم (ص) فرمود: "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْتِك... فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَعْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ" 12: هان ای پیامبر ما چون زنان مؤمنه نزد تو آیند که با تو بیعت کنند به اینکه دیگر شرک بخدانورزند و سرتقت و زنان کنند و اولاد خود را به قتل نرسانند و بر کسی بهتان و افترا نیندند، و با تو در هیچ امری معروفی مخالفت نکنند، با آنها پیمان مردان بیعت کن و بر آنان از خدا آمرزش و غفران بطلب که خداوند آمرزنده مهربان است. این بستر سازی ها از صدر اسلام تا کنون زمین را برای عملیاتی تر کردن، حضور هر چه بیشتر و بهتر زنان در عرصه های مختلف اجتماعی و سیاسی مخصوصا در نظام اسلامی ما بیش از هر زمانی فراهم ساخته است. و اکنون بحمد الله زنان در کنار مردان در تعیین سرنوشت کشور و آب و خاک و آبادانی خویش سهیم شده و همگان از کرد و بلوغ و ترک و عرب، در مشارکت های سیاسی و اجتماعی و فرآیند های عمومی جامعه حضور جدی یافتند.

از دیگر حقوق مبرهن زنان که قبل از اسلام به فراموشی سپرده شده و آثار مخرب نیز برای همیشه تاریخ، به ارمان آورده بود و متاسفانه هنوز گوشه هایی از آن، در برخی جوامع، مشاهده میشود، حق فراگیری علم است. پیامبرگرامی اسلام، با تبیین "طلب العلم فریضه علی کل مسلم و مسلمة" 13 آن را نه تنها بعنوان یک حق بلکه یک تکلیف و فریضه برای زنان، احیاء کرد و در مفهومی فراتر حق تعلیم و تربیت جامعه را نیز برای آنها فراهم ساخت. و به یمن همان تعلیمات فراگیر اسلام، بود که نظام اسلامی ما بر این اصل صحت گذاشت و عرصه را برای جولان زنان در سنگرهای مختلف علمی و کاربردی فراهم ساخت. و بحمد الله توانستیم نخبگان علمی فراوانی را در تنور پهای گوناگون از میان

زنان وارد جامعه نماید. اسلام همچنین، حق شرکت در عرصه های مختلف اجتماعی از جمله نهضت های سیاسی و انقلابی، مهاجرت و جهاد را در کنار مردان به زنان بخشید. و برای اولین بار در طول تاریخ، حضور آنها را در جنگ از جمله غزه بدر، عملی ساخت. بر این اساس، مشارکت زنان در امور سیاسی جامعه و نهضت های تاریخی اسلام مخصوصاً در چند دهه اخیر بسان نهضت تنباکو و نهضت توابعین و در نهضت ملی نفت، بخوبی رقم خورد. و در زمان معاصر، مخصوصاً در جریان پیروزی انقلاب اسلامی و نیز در طول جنگ تحمیلی 8 ساله، نقش و حضور مؤثر آنها بیش از هر زمانی به چشم می خورد. و درست بر همین مبناست که طبق تصریح متون دینی ما، زنان در انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) از جایگاه خاص و نقش بسزایی برخوردارند. چنانکه امام باقر (ع) میفرماید: «ویحی والله ثلاثه ما بیضه عشر رجلا فهم خمسون امرا» 14 اسلام علاوه بر این حق مدیریت و اداره جامعه را نیز در کنار مردان به زنان داده و اکتساب چنین جایگاهی را منوط به کسب توانایی افراد، فارغ از جنسیت ایشان ساخته است. البته در این مسیر، از مقتضیات و ظرافت ها و تناسبات زنان غافل نمانده است. بنابراین در خصوص تعیین حدود ولایی و وراثتی و قضائی زنان که اخیراً دستمایه جدل آفرینان کم خرد و مخاطبان ضعیف النفس شده، باید به همین مقتضیات و حکمت نهفته در آن و نیز تدبیر الهی حاکم بر طبیعت و تقسیم کار و تعیین حدود و ظرفیتهای افراد بررسی کرد و از پیمان و قضاوت های جاهلانه در این خصوص، پرهیز کرد.

مساله دیگر پیرامون زنان، موضوع حق ازدواج و انتخاب همسر است که اسلام به آن تحت عنوان تکامل و سنت حسنه، تقدس بخشیده و با تعیین حقوق و حدود و جایگاه شایسته برای زنان در خانواده، آنها را از سوء استفاده مردان هوسران نجات بخشیده است. و این همان چیزی است که اخیراً برخی دگرا نديشان و روشنفکران غرب زده باشیوه های مختلف و باژست حق بجانبی و شعار طرفداری از حقوق زنان، بدنبال القاء شك و شبهه در آن با طرح فمینیسم و... برای ریشه کنی امر مقدس ازدواج و ایجاد سستی در رکن رکن خانواده اند. خداوند متعال می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» 15؛ و از نشانه های قدرت الهی این است که برای شما از جنس خودتان، جفتی بیافرید تا در برابر او آرامش یابید و با هم انس بگیرید و میان شما رفت و مهربانی برقرار فرموده ما تا در این امر برای مردم با خرد، علم و حکمت حق آشکار است. خداوند عالم، حقوق و تکالیف خاصه ای به زنان در خانه و جامعه بخشیده که برخی از آنها مثل تربیت فرزندان، تکالیف مردان هم سنگین تر و بالاتر است. این يك تکلیف تحمیلی نیست بلکه حق الهی است که به تناسب روح و طبع و احساس خدادادی به زن عطا شده و این را باید از دریچه تفصیل نگریست نه ترجمه، شهید مطهری (ره) در این باره می گوید: «به هر حال، تفاوت های زن و مرد، تناسب است نه نقص و کمال. قانون خلقت خواسته است باین تفاوتها، تناسب بیشتری میان زن و مرد که قطعاً برای زندگی مشترک ساخته شده اند و مجرد زیستن انحراف از قانون خلقت است. به وجود بیاورد. 16 علاوه بر این خداوند بر مردان در قبال زنان، تکلیف ایجاد کرد و با حق مهر و حراست از حريم آنها به زنان، کرامت بخشید. به فرموده قرآن، مردان حاکم بر زنان نیستند بلکه قائم و متمم از وجود ایشانند. "الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ يَمَا قَضَى اللّٰهُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَمَا أَنْقَضُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ قَالِصَالِحَاتُ قَائِمَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْقِيَابِ يَمَا حَفِظَ اللّٰهُ...» 17 مردان را بر زنان حق نگهبانی است بواسطه آن برتری که خدای تعالی بر بعضی را بر بعضی مقرر داشته و هم بواسطه آن که مردان از مال خود بایده زنان، نفقه بدهند پس زنان شایسته و مطیع در غیبت مردان، حافظ حقوق شوهران باشند و آنچه راکه خدایه حفظ آن امر فرموده نگهدارند... یاد رخصت مهریه پرداخت مهریه فرموده است "وَأْتُوا النِّسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ يَحِلَّةً..» 18 یعنی مهریه زنان را یکجا بدهید نه ذره ذره که در مقابل شان و جایگاه حقوقی آنها در خانواده سزاوار نیست. و نیز فرمود: «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ يَالْمَعْرُوفِ» 19 یعنی مخارج زنان را بی دغدغه و منت بپردازید. متأسفانه شبهه افکنان بی خرد اخیراً به منظور ایجاد انحراف در طرح مباحث منقول و معقول دین برای به بیراهه کشاندن افکار مخاطبین خود سرانه بسراغ ظاهر آیات قرآن رفته، با تفسیر به رای خود، مفهوم والای آن را وارونه و حتی در حدیث با زن جلوه میدهند که آیه مذکور یکی از همان آیات مورد بحث است. آنها نمی دانند که خداوند قیام بودن مردانه تنها به معنی حاکم بودن او بر زن نمیداند، بلکه بر او در قبال زنان ایجاد تکلیف میکند و در واقع به آنها کرامت می بخشد و درست بر همین مبنای تعینی احقاق حقوق زنان است که سوره ای بزرگ از قرآن شایسته رابه آنها اختصاص می دهد و نیز در آیات مختلفی از جمله سوره توبه آیه 72، احزاب آیه 35، فتح آیه 5 و 6، حدید آیات 12 و 13، پس آیه 56 و... به تبیین حقوق ایشان می پردازد.

بنابراین اگر را و پادرا و ایل قرن 20 به فکر حقوق زن افتاد، اسلام 14 قرن پیش بر حقوق و جایگاه زنان صحه گذاشت. شهید مطهری، در مقام نتیجه گیری، در بیان این حقیقت میگوید: «اسلام بزرگترین خدمت رانسیست به جنس زن انجام داد. خدمت اسلام به زن تنها در ناحیه سلب اختیاری مطلق پدران نبوده طور کلی به او حریت داد، شخصیت داد، استقلال فکری و نظر داد، حقوق طبیعی او را به رسمیت شناخت، گامی که اسلام در طریق حقوق زن برداشت، با آنچه در مغرب زمین میگذرد و دیگران از آنها تقلید میکنند، دو تفاوت اساسی دارد، اول از ناحیه روانشناسی زن و مرد، اسلام در این زمینه اعجاز کرده است... تفاوت دوم در این است که اسلام در عین آنکه زنان را به حقوق انسانی شان آشنا کرد، هرگز آنان را به تمسرد و عصیان نسبت به مرداننداشت. 20 شهید مطهری همچنین می افزاید:

{یکی از مسلمات دین اسلام این است که مرد حقیقی به مال زن و کار زن ندارد و نمی تواند به او فرمان دهد که برای من فلان کار را بکن و نه اگر زن کاری کرد که به موجب آن ثروتی به او تعلق می گیرد، مرد حق دارد که بدون رضای زن در آن ثروت تصرف کند و از این جهت مرد وزن وضع مساوی دارند. 21}

منابع:

- 1- سوره اسراء آیه 31
- 2-.... تکویر آیه 8 و 9
- 3-.... انعام آیه 151
- 4-.... نساء آیه 22
- 5-.... مؤمنون آیه 14
- 6-.... حجرات آیه 13
- 7- برگرفته از مقدمه کتاب: نظام حقوقی زن در اسلام اثر شهید مطهری
- 8- سوره نساء آیه 32
- 9-.... نساء آیه 7
- 10-.... نساء آیه 19
- 11- نظام حقوقی زن در اسلام؛ ص 221
- 12- سوره ممتحنه آیه 12
- 13- الحیاه - حکیمی ج 1 ص 70
- 14- تفسیر عیاشی ج 1 ص 65
- 15- سوره روم آیه 21

16- نظام حقوقي.....ص161

17- سوره نساء آيه 34

18-.....نساء آيه 4

19-.....بقره آيه 233

20- نظام حقوقيص75 و76

21-.....ص192

حجت الاسلام سيد محمد ابراهيم حسيني

كارشناس معاونت پژوهشي و آموزشي